

גמל במשיכה וחמור בהנהגה

שיעור זה קשור לכללים:

תפוחי זהב במשכיות כסף

מה אומרת לי הסוגיא?

תמצית השיעור: סוגיית הגמרא על דרכי הקנין של גמל וחמור תמוהה. מדברי חכמים עולה כי הגמל הוא ביטוי לרע בעולם, והחמור הוא ביטוי לחומריות. הבנה זו מבארת את דרך הקנין המיוחדת של כל בהמה.

הצעת הסוגיא

הגמרא דנה בשאלה האם רכוב קונה, ומנסה להכריע על פי ברייתא (בבא מציעא ח' ע"ב):

תא שמע: שנים שהיו מושכין בגמל ומנהיגין בחמור, או שהיה אחד מושך ואחד מנהיג, במדה זאת קנו. רבי יהודה אומר: לעולם לא קנה עד שתהא משיכה בגמל והנהגה בחמור. קתני מיהת: או שהיה אחד מושך ואחד מנהיג. מושך ומנהיג אין, אבל רכוב לא. הוא הדין דאפילו רכוב, והא דקתני מושך ומנהיג לאפוקי מדרכי יהודה, דאמר עד שתהא משיכה בגמל והנהגה בחמור, קמשמע לן דאפילו איפכא נמי קני. אי הכי ליערבינהו ולתנינהו, שנים שהיו מושכין ומנהיגין בין בגמל בין בחמור. איכא חד צד דלא קני, איכא דאמרי משיכה בחמור, ואיכא דאמרי הנהגה בגמל. ואית דמותיב מסיפא: במדה זו קנה, במדה זו למעוטי מאי, לאו למעוטי רכוב, לא, למעוטי איפכא. אי הכי היינו רבי יהודה, איכא בינייהו צד אחד דלא קנה, אית דאמרי משיכה בחמור, ואיכא דאמרי הנהגה בגמל.

רש"י: חמור דרכו בהנהגה וגמל דרכו במשיכה. במדה זו - לקמיה מפרש למעוטי מאי. אי הכי - דלתנא קמא איפכא קני, אמאי קתני משיכה בגמל והנהגה בחמור, ליערבינהו וכו' מושכין ומנהיגין. איכא חד צד דלא קני - להכי לא מצי למתני בתרוייהו משיכה והנהגה, ותנא הכי: מושכין בגמל ומנהיגין בחמור, או שהיה אחד מושך ואחד מנהיג באחד מהן, אותו שדרכו בשניהם. במדה הזאת - קא סלקא דעתך במשיכה או בהנהגה, בין בגמל בין בחמור.

פשט הגמרא דורש הבנה. מדוע צד אחד לא קונה? השאלה מתחזקת לאור העובדה שאין זה ברור כלל מהו אותו צד שאיננו קונה. בסוגיות בהן פשט הסוגיא נראה סתום ובלתי מובן כלל, אנו נדרשים לעמוד על העומק הפנימי, המאיר את הפשט ומעניק לו משמעות.

גמל וחמור

נראה, שיש בסוגיא זו דיון עקרוני ביחס לגמל ולחמור. על מנת לעמוד על עומקה של סוגיא יש לברר את עניינן של הבהמות המוזכרות בה. אמרו חכמים בזה"ק (ח"ב רל"ו ע"א, בתרגום):

פתח ואמר (בראשית כ"ד): "ותאמר אל העבד מי האיש הלזה ההולך בשדה לקראתנו ויאמר העבד וגו'", מה כתוב למעלה, "ותשא רבקה את עיניה ותרא את יצחק ותפול מעל הגמל". פסוק זה למה נכתב בתורה, ועוד, וכי משום שראתה את יופיו של יצחק נשמטה מהגמל?

אלא פסוק זה סוד הוא, בא וראה, בשעה שבאה רבקה אל יצחק שעת תפילת המנחה היתה, ובאותו זמן הדין מתעורר בעולם. וראתה אותו ברוגז דין קשה, וראתה שהסיום של דין קשה למטה הוא גמל, וזה הוא סוד המוות. ומשום כך ירדה והשמיטה עצמה מגמל ההוא. כי כשהדין קשה מסתכל, מתחזק גמל ההוא, ומשום כך השמיטה עצמה ממנו ולא ישבה שם... וזה הוא גמל העומד לאכול הכל ולכלות הכל, וזה הוא מוכן תמיד נגד בני אדם. ומשם כך מי שרואה בחלומו גמל, הראו לו שנגזר עליו המוות וניצל ממנו.

בוא וראה, צד הטומאה הזה נקרא כך, שגרם מוות לכל העולם וזהו שהסית אדם ואשתו... אדם הוא שמשך אותו אליו, וכיון שהוא משך אותו אליו אז הוא נמשך אחריהם עד שהשטה אותם.

הגמל מבטא את הרע בעולם. על כן אמרו חכמים (ברכות נ"ו ע"ב): "הרואה גמל בחלום - מיתה נקנסה לו מן השמים והצילוהו ממנה". החמור, לעומת זאת, הוא החומר. אמרו חכמים: "טב מלאגאו ולבושא דיליה ביש, דא איהו עני ורוכב על חמור" (תיקון"ז תיקון ס', צ"ג ע"ב). המהר"ל מבאר את ענין הרכיבה על החמור (גבורות ה' פרק כ"ט):

אבל רז"ל הפליגו מאוד בחכמתם לגלות מצפוני החמור, ולמה באלו שלשה דוקא שהם אברהם משה ומשיח כתיב שרכבו על חמור. דע כי כל רכיבה הוא מורה על שהרוכב נבדל מן אשר רוכב עליו ומתעלה עליו כי מאחר שהוא רוכב עליו מתנשא עליו ואינו מצורף עם אשר הוא רוכב עליו. וכאשר רצה הקב"ה להגדיל את אברהם ואת משה, לא התנשאות שהוא למלכים שהם מתנשאים בגבורתם או בעשרם, אבל התנשאות זה התנשאות מעלה

קדושה ומעלה נבדלת שהיו קרובים אל מעלה אלהית, נתן להם הקב"ה להיות רוכבים על החמור, שזה מורה שהוא רוכב על החמרי, מתנשא עליו ורוכב עליו לפי שהוא נבדל מן החומר.

הגמל מבטא את הרע, והחמור את החומריות. גמל במשיכה, וחמור בהנהגה.

מה בין הנהגה למשיכה?

המושך מחזיק ברסן של הבהמה, ומוליך אותה צעד אחר צעד בשליטה מלאה. המנהיג, לעומת זאת, גורם לבהמה ללכת והולך מאחוריה. הבהמה הולכת מעצמה בהנהגתו, בדרך הרצויה לו.

גמל במשיכה. כאשר הרע מזדמן בדרכנו, עלינו למשוך אותו אחרינו. גם כאשר יש לאדם צורך להשתמש ברע, עליו למשוך אותו אחרי צעד אחר צעד, לשלוט בו בכל רגע ולא לתת לו ללכת מעצמו.

דוגמא לדבר - הרמב"ם, למשל, אמר שקרא ספרי עבודה זרה (עי' מורה נבוכים ח"ג פכ"ט). מן הסתם, בעת שקרא בהם לא הסיח דעתו לרגע מן העבודה שאלו ספרי עבודה זרה. בכל רגע זכר כי הוא כעת עוסק ברע, ועליו לשלוט בו בכל צעד וצעד.

החומר אינו רע. פשוט הוא, ללא תארים. ברצותך תעשנו רע וברצותך תעשנו טוב. הצורך של האדם לאכול הוא דבר נתון. ברצותנו נשתעבד לאכילה ונעשנה אכילה גסה, ואז רעה היא, וברצותנו נשלוט עליה ויהיה השלחן כמזבח והאוכל כקרבן. על אשה אמרו חכמים (יבמות ס"ג ע"ב): "בא וראה כמה טובה אשה טובה וכמה רעה אשה רעה" (ומן הסתם גם האנשים כן...).

כיצד מנהיגים את החומר? דוגמא לדבר ניתן לראות בלימוד תורה. כאשר אדם לומד תורה, הוא עוסק בעיקר ב"חומר" שבתורה. לימוד הסוגיות וההלכות, דקדוק בפרטים ובמושגים. אולם, רוצה האדם ללמוד "לשמה". כיצד יכול הוא ללמוד "לשמה" ולהיות דבק בה, בזמן שהוא עוסק בסוגיות שבענייני החומר?

גדולי ישראל התייחסו לשאלה זו. כתב בספר "נפש החיים" (שער ד' פרק ו' והלאה):

לזאת האמת שזו היא הדרך האמתי אשר בזה בחר הוא יתברך שמו, שבכל עת שיכין האדם עצמו ללמוד, ראוי לו להתיישב קודם שיתחיל, על כל פנים זמן מועט ביראת ה' טהורה בטהרת הלב, להתודות על חטאתו מעומקא דלבא, כדי שתהא תורתו קדושה וטהורה, ויכוין להתדבק בלימודו בו בתורה בו בהקב"ה, היינו להתדבק בכל כחותיו לדבר ה' זו הלכה, ובזה הוא דבוק בו יתברך ממש כביכול, כי הוא יתברך ורצונו חד כמו שכתוב בזוהר, וכל דין והלכה מתורה הקדושה, הוא רצונו יתברך שכן גזרה רצונו שיהא כך הדין, כשר או פסול טמא וטהור אסור ומותר חייב וזכאי.

ולזאת ראוי להאדם להכין עצמו כל עת קודם שיתחיל ללמוד, להתחשב מעט עם קונו יתברך שמו בטהרת הלב ביראת ה', ולהטהר מעונותיו בהרהורי תשובה, כדי שיוכל להתקשר ולהתדבק בעת עסקו בתורה

הקדושה בדבורו ורצונו יתברך שמו. וגם יקבל על עצמו לעשות ולקיים ככל הכתוב בתורה שבכתב ובעל פה, ואשר יראה ויבין דרכו והנהגתו מתורת הקדש. וכן כשרוצה לעיין בדבר הלכה, ראוי להתפלל שיזכהו יתברך לאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא, לכוין לאמיתה של תורה. וכן באמצע הלימוד, הרשות נתונה להאדם להפסיק זמן מועט, טרם יכבה מלבו ויראתו יתברך שמו שקיבל עליו קודם התחלת הלימוד, להתבונן מחדש עוד מעט ביראת ה'...

ובעל התניא כתב (פרק מ"א):

והנה בהכנה זו של מסירת נפשו לה' יתחיל ברכות השחר ברוך אתה כו' וכן בהכנה זו יתחיל ללמוד שיעור קבוע מיד אחר התפלה וכן באמצע היום קודם שיתחיל ללמוד צריכה הכנה זו לפחות, כנודע עיקר ההכנה לשמה לעכב הוא בתחלת הלימוד בבינונים, וכמו בגט וספר תורה שצריכים לשמה לעכב, ודיו שיאמר בתחלת הכתיבה הריני כותב לשם קדושת ספר תורה או לשמו ולשמה כו'. וכשלומד שעות הרבה רצופות יש לו להתבונן בהכנה זו הנ"ל בכל שעה ושעה על כל פנים...

את ענין ה"לשמה" עושה האדם קודם שהוא לומד. כך הוא מנהיג את הלימוד בדרך שהוא חפץ - בדרך של אהבת ה' ויראתו. אחר כך הלימוד הולך "מצד עצמו" - בלימוד הוא עוסק כפי שלומדים סוגיא, בפלפול ובריכוז, בלא מחשבה על הדבקות, שעלולה לפגוע בהבנת את הסוגיא.

דרך הקנין של בהמות היא "משיכה בגמל והנהגה בחמור". את הגמל יש לקנות רק במשיכה, בה שולט הקונה בכל רגע על בהמה. חמור נקנה בהנהגה, בה הוא הולך מצד עצמו, והקונה מכוון אותו לדרך בה הוא רוצה לילך.

"חד צד לא קני"

יש שתי דעות בגמרא, איזהו הצד שאיננו קונה. לדעה אחת לא ניתן להנהיג בגמל, ולדעה שניה לא ניתן למשוך בחמור.

משיכה בחמור איננה דרך טובה. כאשר עוסק אדם בחומר והוא מושך אותו - איננו נותן לחומר להופיע על פי דרכו אלא בכל רגע ורגע חושב כיצד להמשיכו אל הטוב - לא יכול החומר להופיע כראוי לו. כך אמרו בעלי המוסר על דברי חז"ל שהיה חנוך תופר מנעלים ובכל תפירה ותפירה היה מייחד יחודים: היחודים הם שתהיה הנעל נוחה לבעליה, שתהיה התפירה חזקה ולא תיקרע. אלו הן המחשבות שצריכות ללוות את האדם בעוסקו בחומר. מנגד, גם הנהגה בגמל איננה דרך טובה. אין לתת לרע לנהוג מצד עצמו, בלא שהאדם שולט בו בכל רגע. את הרע יש למשוך ולשמור בכל רגע לכל ימשוך הוא את האדם אחריו.